

УДК 339.543(477)

Стратегічні імперативи формування зовнішньоекономічної політики України

О.П. БОРИСЕНКО

Університет митної справи та фінансів, м. Дніпропетровськ, Україна,
E-mail: acu_borisenko@yahoo.com

Авторське резюме

Глибокого переосмислення і ретельної розробки потребує генеральний план розвитку державного управління у сфері зовнішньоекономічних процесів – стратегія формування та реалізації зовнішньоекономічної політики України. Сформований в умовах політичної і економічної кризи, він залишається не націленим на забезпечення якісних перетворень – інноваційного розвитку, активізації інвестування національного бізнесу, вирівнювання асиметрії зовнішньоторговельного балансу, оптимізації структури імпорту, підвищення конкурентоздатності українських товарів тощо. Потрібні суттєві зміни в державних механізмах регулювання трансформаційних процесів, їхнє системне оновлення, осмислений перехід до такої моделі ринкових трансформацій, де саморегулювання поєднується з ефективним державним управлінням.

Мета статті полягає у вивченні стратегічних засад формування зовнішньоекономічної політики держави, визначенні напрямів формування зовнішньоекономічної стратегії України та шляхів підвищення її ефективності.

Сьогодні в Україні потребують логічнопослідовного застосування основні моделі стратегії формування і реалізації зовнішньоекономічної політики: стратегія протекціонізму, стратегія конкурентоспроможності і зовнішньоекономічна інтеграційна стратегія. Масштабність та розпорошеність завдань не дозволяє їх виконати в повному обсязі. Для цілеспрямованого й ефективного державного впливу на економіку кра-

© О.П. Борисенко, 2015

їни пропонуємо будувати стратегію зовнішньоекономічної політики на принципах системності, цілісності, комплексності, субординації, спадкоємності, динамічності, системотвірних відносин.

Ключові слова: державне регулювання, зовнішньоекономічна політика, стратегія, принципи.

Strategic imperative formation of foreign economic policy of Ukraine

O.P. BORYSENKO

University of customs and finance, Dnipropetrovsk, Ukraine,
E-mail: acu_borisenko@yahoo.com

Abstract

Deep rethinking and thorough elaboration require a general plan for the development of the state management in the sphere of foreign economic processes - strategy formation and implementation of foreign economic policy of Ukraine. Formed in conditions of political and economic crisis, it is not aimed at providing qualitative change - innovation development, enhance national business investment, measuring asymmetry foreign trade balance, optimize the structure of imports, increasing competitiveness of Ukrainian goods and so on. Significant changes need in government regulation mechanisms of transformation processes, their system updates, meaningful transition to a model of a market transformations, which combined with effective self-governance.

The purpose of the article is to explore the strategic principles of foreign economic policy formation, identifying directions Ukraine's foreign economic strategy formation and ways to improve its effectiveness.

Today in Ukraine needs logically consistent application of the basic model of strategy formation and implementation of foreign economic policy: strategy of protectionism, strategy of competitiveness and foreign economic trade integration strategy. The scale and fragmentation tasks are preventing their full implementation. For a targeted and effective state influence on the economy suggest to build a strategy of foreign economic policy on the principles of consistency, integrity, comprehensiveness, subordination, continuity, dynamism, system-creating relations.

Keywords: state regulation, foreign economic policy, strategy, principles.

Постановка проблеми. Глибокого переосмислення і ретельної розробки потребує генеральний план розвитку державного управління у сфері зовнішньоекономічних процесів – стратегія формування та реалізації зовнішньоекономічної політики України. Сформований в умовах політичної і економічної кризи, він залишається не націленим на забезпечення якісних перетворень – інноваційного розвитку, активізації інвестування національного бізнесу, вирівнювання асиметрії зовнішньоторговельного балансу, оптимізації структури імпорту, підвищення конкурентоздатності українських товарів тощо. Потрібні суттєві зміни в державних механізмах регулювання трансформаційних процесів, їхне

системне оновлення, осмислений перехід до такої моделі ринкових трансформацій, де саморегулювання поєднується з ефективним державним управлінням.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і прикладних проблем формування стратегій розвитку України, стратегічного управління, окремих аспектів стратегічного планування у сфері національної безпеки присвячені праці О.С.Власюка, А.І.Семенченка, Г.П.Ситника та інших науковців. Безпосередньо механізми державного управління зовнішньоекономічними процесами вивчали такі науковці, як Л.М.Івашова (щодо державного управління зовнішньоторговельними відносинами в умо-

вах розвитку інтеграційних процесів в Україні); А.В.Мерзляк (стосовно державного управління іноземними інвестиціями); Д.В.Приймаченко (щодо вдосконалення інституційного забезпечення у сфері реалізації митної політики держави); Н.В.Грицяк, О.К.Скаленко (стосовно вивчення особливостей державного управління в умовах розвитку інформаційного суспільства) та багато інших. Вагомим внеском у дослідження міжнародних економічних відносин в історичному контексті, ключових аспектів трансформації форм і методів державного регулювання ЗЕД, проблем розвитку митної справи та митної політики у системі економічної політики України є праці Д.В.Архирейського, І.Г.Бережнюка, В.Г.Драганова, К.М.Колесникова, О.О.Дячка, Н.В.Крилової, О.В.Морозова, В.П.Науменка, С.М.Шуляка, П.В.Пашка, В.А.Русскова, А.С.Філіпенка, В.В.Ченцова, П.І.Юхименка та ін. Хоча цінність наукових розробок указаних вчених для розвитку сучасної науки не підлягає сумніву, на сьогодні існує низка проблем у теорії і практиці державного стратегічного управління у сфері ЗЕД, які необхідно розв'язати. Зокрема, це проблеми, пов'язані з розробкою концепції ЗЕП України та стратегії її реалізації. Тому актуальним є поглиблене дослідження стратегічних імператив формування зовнішньоекономічної політики України.

Мета дослідження полягає у вивченні стратегічних засад формування ЗЕП держави, визначенні напрямів формування зовнішньоекономічної стратегії України та шляхів підвищення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, що в умовах активізації процесів глобальних трансформацій державі необхідно взяти під особливий контроль вплив зовнішньоекономічних факторів світової економіки на економічні процеси в країні та сформулювати стратегію зовнішньоекономічної політики [2; 6; 7], яка сприятиме створенню умов для виходу нашої країни на траєкторію швидкого та сталого зростання.

Глобалізація, загальна інформати-

зація і, як наслідок, активізація міжнародної взаємодії суб'єктів господарювання зумовлюють необхідність швидкого усвідомлення та чіткого розуміння державними органами управління динамічних змін в економічних системах, розвиток і взаємодію їх складових. Успіхи економічного розвитку багато в чому залежать від урахування існуючих закономірностей, правильного прогнозування, планування і регулювання.

Різні економічні теорії по різному пояснюють і оцінюють ступінь впливу економічних факторів на розвиток національної економіки [1; 3; 5]. Учені сперечаються з приводу ролі факторів виробництва в економічному розвитку країни, але, все ж, однією з найбільш значних і спірних проблем, що стоять перед макроекономікою як наукою з моменту її зародження, є роль держави в регулюванні функціонування економіки. Провідні вчені світу [1, с. 12–13] підтвердили науково обґрунтований висновок про те, що тенденції сучасного економічного і промислового розвитку мають перспективи переходу до моделі стійкого розвитку. Факторами довготривалого економічного зростання називаються наступні: зростання доходів на душу населення, збільшення рівня споживання, зниження бідності при зменшенні навантаження на навколишнє середовище. Саме ці фактори мають стати індикаторами оцінки ефективності механізмів державного управління.

За роки незалежності в Україні було розроблено чимало стратегій і програм. До цієї роботи залучалися найкращі науковці й фахівці урядових і неурядових аналітичних центрів та інституцій. Але, незважаючи на одноголосне визначення напрямів виходу України на шлях сталого економічного зростання, успішність реалізації цих стратегій і програм виявлялася недостатньою. Зазвичай здійснювалися тільки окремі елементи програм, до того ж, у дещо зміненому вигляді. Видається, що державному управлінню піддаються лише обмежені напрями зовнішньоекономічної діяльності. Всі інші - «виживають хто як може». Отже, на часі постала потреба у

вивченні стратегічних засад формування зовнішньоекономічної політики держави, визначенні напрямів удосконалення зовнішньоекономічної стратегії та шляхів підвищення ефективності державного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Необхідність у державному регулюванні економіки з'являється тоді, коли можливості ринкового механізму є недостатніми для підтримки економічного розвитку. Як економічний регулятор ринковий механізм базується на законах вартості, попиту та пропозиції. Однак цей механізм руйнується при порушенні умов здорової конкуренції, і держава несе відповідальність за формування і підтримку конкурентного середовища. Тобто державне регулювання є важливим доповненням до ринкового механізму.

Витіснення з українського ринку національних виробників, низька конкурентоспроможність українських товарів на світових ринках, нездатність підприємств до ведення самостійних відтворювальних процесів, трудова міграція найбільш активної і сильної частини кадрового ресурсу, хронічний дефіцит державного бюджету й неможливість повноцінного фінансування програм розвитку – оцінка дії існуючих механізмів державного регулювання.

За таких обставин шлях до створення стабільних передумов для реалізації дієздатної державної зовнішньоекономічної політики України пролягає у відновленні спроможності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності до ведення самостійної легальної прибуткової діяльності, стратегічного планування власного розвитку. Економічна та зовнішньоекономічна політика держави повинна бути спрямована насамперед на створення умов для зростання доходів українських підприємств та населення України, полегшення доступу на світові ринки та збільшення присутності українських товарів на українському ринку, але не за рахунок споживачів товарів, а через розвиток добросовісної конкуренції, сприяння підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних виробників.

При цьому головною функцією державної стратегії залишається знаходження компромісу між інтересами економічних суб'єктів і пріоритетами, завданнями та напрямами соціально-економічної стратегії держави [8]. Тому державна стратегія повинна будуватися з максимальним урахуванням сукупності корпоративних інтересів різного рівня.

Оскільки в Україні дотепер не розроблено дієздатної концепції формування зовнішньоекономічної політики, спрямованої на сприяння соціально-економічному розвитку, а позитивні тенденції мають скоріше спонтанний, залежний здебільшого від зовнішніх чинників характер, – вкрай важливим є формування унікальної за своєю сутністю концепції, яка має стати визначальним стрижнем, необхідним кожній незалежній державі, на основі якого будуються стратегія і тактика розвитку. Такі підходи мають визначати реальні орієнтири та пріоритети розвитку національного суспільства з урахуванням складних цивілізаційних змін, що відбуваються у світі. Їх розробка вимагає якісно нових підходів до інституційного, інформаційно-аналітичного і наукового забезпечення, концентрації та ефективного використання наявних інтелектуальних сил.

Отже, сучасна концепція формування зовнішньоекономічної політики має ґрунтуватися на таких основних принципах:

– принцип системності – передбачає формування зовнішньоекономічної політики на основі узгодження її цілей і завдань, механізмів, інструментів і методів їх реалізації; функціонально-структурної побудови, визначення і врахування властивостей і характеристик підсистем, компонентів, комплексів забезпечення у системі формування й реалізації зовнішньоекономічної політики, їх взаємозв'язку і взаємообумовленості. Цей принцип базується на використанні зовнішньоекономічної системи як єдності взаємопов'язаних елементів, які спільно діють для досягнення єдиної мети;

– принцип цілісності – потребує розглядати систему як єдиний об'єкт,

як цілісне явище, якість якого не зводиться до властивості будь-якої з окремих частин, які утворюють її. Цілісність зовнішньоекономічної політики як об'єкта виявляється у збалансованому узагальненні явищ та процесів. Принцип цілісності дає змогу розв'язувати глобальні завдання. Цілісність зовнішньоекономічної політики із системного погляду виявляється в комплексному використанні всіх потенціалів економічної політики;

– принцип комплексності – передбачає всебічне врахування причинних взаємозалежностей, комплексну оцінку вхідних параметрів функціонально-структурної побудови, їх зміну та розвиток на досліджуваному об'єкті у просторі і часі, за кількісними й якісними ознаками, визначає вихідні (результативні) параметри цього процесу;

– принцип субординації – потребує побудови ієрархії елементів та відносин за чітко визначеними критеріями (вирішення поставленого стратегічного завдання, виконання визначеної функції, розподіл повноважень і відповідальності від визначення завдання до його практичної реалізації на місцях, адекватність тощо). У процесі державного регулювання зовнішньоекономічна політика розглядається як багаторівнева (ВР, КМУ, облдержадміністрація і т. ін.) і багатогранна (зовнішньоекономічна діяльність, митна справа, податкова справа і т. ін.);

– принцип спадкоємності – передбачає послідовне застосування стратегій протекціонізму, конкурентоспроможності і інтеграційної, причому кожна попередня стратегія формує правові, економічні, інституціональні основи для застосування наступної. Інтеграційний вектор і рівень міжнародного співробітництва визначатиметься рівнем розвитку товарного ринку, сформованим у ході реалізації попередніх стратегій. Цей принцип демонструє наслідування, поступальну побудову вертикальних та горизонтальних зв'язків між усіма етапами і рівнями державного управління, стимулює процеси розвитку та відновлення діяльності, робить процес держав-

ного управління прогнозованим й передбачуваним та, як наслідок, керованим;

– принцип динамічності – встановлює, що до всіх зовнішньоекономічних процесів, які відбуваються в Україні, необхідно диференційовано застосувати мобільний інструментарій, що надасть змогу швидко й легітимно реагувати на зміни геополітичного простору, рефлекторно коригуючи комбінацію стратегій у напрямку підвищення ефективності процесу управління. Принцип передбачає прогнозування ймовірного стану процесів і явищ у майбутньому та розробку продиктованих часом заходів державного регулювання на випередження;

– принцип системотвірних відносин – потребує визначення саме тих зв'язків між складовими частинами зовнішньоекономічної політики й економічної політики країни, які забезпечують її цілісність, існування та розвиток. У цьому аспекті цілісність зовнішньоекономічної політики як системи забезпечується включенням у розгляд не лише експортоорієнтованих або імпортозаміщуючих виробництв, а й поставчальників сировини й комплектуючих матеріалів, фінансову, сервісну, логістичну й іншу інфраструктуру, наявність правового, методичного, інформаційного й іншого забезпечення у підтриманні й подальшому розвитку основоположних зв'язків.

Саме дотримання цих принципів у формуванні Концепції дозволяє побудувати ефективну стратегію її реалізації.

Слід зауважити, що сьогодні в Україні потребують логічно-послідовного застосування основні моделі стратегії формування і реалізації зовнішньоекономічної політики: стратегія протекціонізму, основним завданням якої є захист національного виробництва з метою якнайскорішого підйому імпортозамінних виробництв; стратегія конкурентоспроможності, основним завданням якої є посилення позицій національних виробників на внутрішньому ринку і розвиток потенційних можливостей виходу на зовнішні ринки; і зовнішньоекономічна інтеграційна стратегія, основним завданням якої є якнайповніше вико-

ристання переваг процесу глобалізації та використання світових ресурсів і ринків для економічного розвитку держави і зростання добробуту населення країни. Масштабність та розпорошеність завдань не дозволяє їх виконати. Для більш цілеспрямованого й ефективного державного впливу на економіку країни ми пропонуємо застосовувати комбінацію зазначених стратегій до формування товарних ринків.

Незважаючи на складність політичної і економічної ситуації Україна твердо стоїть на позиціях європейської інтеграції. Імперативна необхідність участі України в міжнародних економічних процесах контрастує з впливом нерозв'язаних проблем всередині країни. Це накладає відбиток на конфігурацію зовнішньополітичних процесів в Україні, дискусію щодо векторів зовнішньоекономічного співробітництва, трансформацію внутрішньої політики України з урахуванням викликів зовнішнього середовища [4, с. 10]. Така ситуація вимагає диференціації засобів ведення зовнішньоекономічної політики, перегляду традиційних інструментів державного регулювання, що виявляються малоефективними у порівнянні з інструментами, що застосовуються провідними світовими економіко-політичними центрами. Внаслідок цього виникає необхідність у синтезі різноспрямованих і різнорівневих засобів, конструкцій та механізмів у рамках цілісної інтегральної стратегічно орієнтованої концепції.

Висновки. Зовнішньоекономічна політика України на сьогодні має формуватися на позиціях цілісності, економічної доцільності, адаптивності, доповнюва-

тись та підкріплюватись реальними результатами соціально-економічного розвитку, а зовнішньоекономічна лібералізація має бути здійснена відповідно до стратегічних планів та за наявності необхідних економічних умов.

Вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності необхідно здійснити шляхом розробки та впровадження стратегії розвитку конкурентоздатності підприємств, яка є основною складовою комплексної стратегії стимулювання розвитку підприємств за рахунок поступової трансформації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. При цьому слід зазначити, що запропоновані підходи повинні бути складовою частиною більш загальної концепції (стратегії) розвитку зовнішньоекономічної політики в рамках розвитку економічної системи країни. Основною рисою даної стратегії є формування зваженого державного підходу до застосування митно-тарифних та нетарифних механізмів регулювання товарних ринків, посилення стимулюючої функції держави, направленої на розвиток підприємств у визначені стратегічними цілями напрямку, та забезпеченні системи державного управління спеціальним механізмом визначення перспективних напрямів державної зовнішньоекономічної політики, регулювання зовнішньоекономічних процесів за допомогою митно-тарифних та нетарифних механізмів, контролю за станом ключових показників та відповідності цілям норм законодавства, інформаційної підтримки процесу прийняття регуляторних рішень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Акаев А. А. Фундаментальные пределы экономического роста и потребления / А. А. Акаев // Системный мониторинг глобальных и региональных рисков / отв. ред. Д. А. Халтурина, А. В. Коротаев, Ю. В. Зинькина. – М. : Издательство ЛКИ, 2010. – 416 с.
2. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : монографія / В.Є. Воротін. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 392 с.
3. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави у нестабільних ринкових економічних системах : монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД. – 1998. – 144 с.
4. Зовнішня політика України – 2010: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / за заг. ред. Г. М. Перепелиці. – К. : ВД «Стилос», 2011. – 352 с.
5. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу і держави: національна доповідь [Електронний ресурс] / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009.

- 687с. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/books/2009/09nandop.pdf . – Назва з екрана.
6. Стратегії розвитку України: теорія і практика [Електронний ресурс] : монографія / За ред. О. С. Власюка. – К. : НІСД, 2002. – 864 с. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/strateg2/index.htm> – Назва з екрана.
7. Сучасні тенденції економічного і соціального розвитку регіонів України // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки – 2005 : Проблеми та пріоритети регіонального розвитку / за ред. О. С. Власюка. – К. : Знання України, 2005. – 608 с.
8. Тенденції розвитку України у рейтингах світових організацій/інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку «Україна фінансова» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/124.htm. – Назва з екрана.

REFERENCES:

1. *Akaev A. A. Fundamentalnye predelyi ekonomicheskogo rosta i potrebleniya (Fundamental limits of economic growth and consumption) // Sistemy monitoring globalnykh i regionalnykh riskov*. – М. : Izdatelstvo LKI, 2010. – 416 p.
2. *Vorotin V.Ye. Makroekonomichne rehulyuvannya v umovakh hlobal'nykh transformatsiy : monohrafiya (Macroeconomic regulation in the Global Transformation: monograph)*. – К. : Vyd-vo UADU, 2002. – 392 p.
3. *Zhalilo Ya. A. Ekonomichna stratehiya derzhavy u nestabil'nykh rynkovykh ekonomichnykh systemakh : monohrafiya (The economic strategy of the state in the unstable market economies: monograph)*. – К. : NISD. – 1998. – 144 p.
4. *Zovnishnya polityka Ukrayiny – 2010: stratehichni otsinky, prohnozy ta priorytety (Foreign policy of Ukraine - 2010: Strategic estimates, forecasts and priorities)*. – К. : VD «Stylos», 2011. – 352p.
5. *Sotsial'no-ekonomichnyy stan Ukrayiny: naslidky dlya narodu i derzhavy: natsional'na dopovid' (Socio-economic Ukraine: consequences for people and the state: national report)*. – К. : NVTs NBUV, 2009. – 687p. – Regime to access : www.nbuv.gov.ua/books/2009/09nandop.pdf.
6. *Stratehiyi rozvytku Ukrayiny: teoriya i praktyka [Elektronnyy resurs] : monohrafiya (Strategy of Ukraine: Theory and Practice)*. – К. : NISD, 2002. – 864 p. – Regime to access : <http://old.niss.gov.ua/book/strateg2/index.htm>
7. *Suchasni tendentsiyi ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku rehioniv Ukrayiny (Modern trends in economic and social development of the regions of Ukraine) // Ukrayina: stratehichni priorytety. Analitichni otsinky – 2005 : Problemy ta priorytety rehional'noho rozvytku*. – К. : Znannya Ukrayiny, 2005. – 608 p.
8. *Tendentsiyi rozvytku Ukrayiny u reytnykh svitovykh orhanizatsiy/informatsiyno-analitichnyy portal Ukrayins'koho ahentstva finansovoho rozvytku «Ukrayina finansova» (Trends in Ukraine in the rankings of world organizations / information-analytical portal Ukrainian Financial Development Agency «Financial Ukraine»)*. – Regime to access: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/gkr/124.htm.

Борисенко Ольга Петрівна – доктор наук з державного управління, доцент
Університет митної справи та фінансів
Адреса: 49000, м. Дніпропетровськ, вул. Держинського, 6
E-mail: acu_borisenko@yahoo.com

Borysenko Ol'ha Petrivna – doctor of public administration, associate professor
University of customs and finance
Address: 6, Dzerzhyn'skoho Str., Dnipropetrovsk, 49000, Ukraine
E-mail: acu_borisenko@yahoo.com